

Kielak, Bernard

Działalność naukowa Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego im. Adama Chętnika

Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego 14, 128-133

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Bernard Kielak
Ostrołęka

Działalność naukowa Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego im. Adama Chętnika.

Przedstawienie działalności jednego z młodszych na Mazowszu towarzystw naukowych wymaga, choćby pobieżnego, naszkicowania sytuacji oświatowej i naukowej w regionie kurpiowskim.

Tereny kurpiowskiej Puszczy Zielonej charakteryzują się specyfiką historyczną, gospodarczą i społeczną. Znaczne zapóźnienie w podanych dziedzinach tej części dzielnicy mazowieckiej przez kolejne wieki odciskała swe piętno na stanie i poziomie edukacyjnym jej mieszkańców. Świadczyć może o tym np. fakt, że Ostrołęka, będąca zawsze siedzibą starostwa, aż do początków XX w. zapewniała jedynie podstawowy poziom wiedzy. Dynamiczny rozwój szkolnictwa nastąpił dopiero w okresie międzywojennym. Powstało wtedy kilka szkół średnich typu ogólnokształcącego ale również zawodowego. Przedstawione fakty dotyczyły jednak wyłącznie Ostrołęki zaś region kurpiowski w dalszym ciągu pozostawał jakby na uboczu działań oświatowych.

Jak ujął to znany badacz regionu St. Pajka "... niski poziom oświaty hamował - rzecz jasna - powstanie jakiegokolwiek samoistnej refleksji nad rodzimą kulturą i historią wśród Kurpiów".

Należy w tym miejscu zaznaczyć, że regionem kurpiowskim interesowali się, badali go i opisywali liczni uczeni, i to od pierwszej połowy XIX w. Pomijając nieliczne wyjątki, nie pochodzili oni z terenów Kurpiowszczyzny a związani byli z dużymi ośrodkami naukowymi.

Poważne zmiany w działalności badawczej a następnie wydawniczej dają się zaobserwować w początkach XX w. Możemy wówczas przekonać się o przesunięciu jakby ośrodków badawczych z centralnych do ośrodków prowincjonalnych. Przykładem przedstawionej sytuacji, odnoszącym się do naszego regionu, jest działalność naukowa i popularyzatorska Adama Chętnika.

A. Chętnik (1885-1967), jeden z najbardziej znanych regionalistów polskich, był pierwszym rodowitym Puszczakiem, który podjął rozległe i wielokierunkowe badania naukowe nad historią i kulturą własnego terenu. W swej bez mała 60-letniej pracy badawczej objął zainteresowaniami naukowymi prawie wszystkie dziedziny życia ludności kurpiowskiej.

A. Chętnik był nie tylko badaczem ale także organizatorem życia naukowego na Kurpiowszczyźnie. Zawdzięczamy mu np. utworzenie muzeów w Łomży i Ostrołęce, ponadto placówki skansenowskiej w rodzinnym Nowogrodzie. Zasadą autora „Chaty kurpiowskiej” jest także powołanie do życia Stacji Badań Naukowych Dorzecza Środkowej Narwi, placówki współpracującej z wieloma centralnymi instytucjami naukowymi.

Za przykładem Chętnika szli inni badacze, wywodzący się z tego regionu, lub szerzej - Mazowsza. Jednakże rozwijające się powoli choć systematycznie jakby „własne” studia nad Kurpiowszczyzną przerwała II wojna światowa. Okres powojenny był niezmiernie trudny dla działań regionalistycznych, tak pod względem gospodarczym jak i ideologicznym. Pewne pozytywne zmiany zaszły dopiero po 1956 r.

O początkach miejscowego, społecznego ruchu badawczego w regionie kurpiowskim, zwłaszcza w części objętej granicami powiatu ostrołęckiego, możemy mówić dopiero w pierwszych latach siódmego dziesięciolecia b.w. Istotną rolę w tym dziele odegrał powstały w 1967 r., w ramach Mazowieckiego Towarzystwa Kultury, Mazowiecki Ośrodek Badań Naukowych w Warszawie. Ośrodek, obok prowadzenia i koordynowania badań naukowych na całym Mazowszu, przyjął jako jedno z najważniejszych zadań uaktywnienie tzw. prowincji. Przejawiał się to w tworzeniu Stacji Naukowych w terenie a ich zadaniem było skupienie miejscowych przedstawicieli świata nauki, inicjowanie i prowadzenie planowych badań. Stacje takie powstały na przełomie lat 60-tych i 70-tych w Ciechanowie, Łowiczu, Mławie, Pruszkowie, Siedlcach i Żyrardowie.

Od 1 czerwca 1973 r. rozpoczęła swą działalność Stacja Naukowa MOBN w Ostrołęce. Jej zorganizowanie i kierownictwo powierzono autorowi tego referatu. Początki działalności ostrołęckiej Stacji były trudne, tak pod względem lokalowym, wyposażenia, środków finansowych, jak też chętnych do współpracy z tą instytucją.

Ważna zmiana zaszła wraz z powstaniem województwa ostrołęckiego. W maju 1976 r. reaktywowano zawieszoną na prawie rok działalność Stacji, wkrótce znalazł się lokal, wyposażenie, zaistniały warunki do tworzenia warsztatu badawczego. Do istotnych osiągnięć Stacji Naukowej należały: zorganizowanie dwóch seminariów doktoranckich (z ekonomii i historii), prowadzenie badań archeologicznych na stanowisku „Stare Miasto” w Ostrołęce, zorganizowanie Studium Wiedzy o Regionie.

Jeszcze bardziej efektywnie zapisała się działalność Stacji od 1979 r. Otrzymane środki pozwoliły na rozszerzenie pracy o nowe formy oraz działalność wydawniczą.

Stacja Naukowa w Ostrołęce objęła swym zasięgiem oddziaływania całe woj. ostrołęckie, skupiając wokół siebie coraz liczniejszą grupę rodzimych przedstawicieli nauki. Fakt ten umożliwił zorganizowanie kilku znaczących sesji popularno-naukowych oraz wydanie drukiem materiałów posesyjnych a następnie licznych publikacji, będących wynikiem indywidualnych badań. Ożywioną działalność publikatorską trudno przecenić. Wydawnictwa ostrołęckiej Stacji należą do pierwszych w tym mieście i choć są skromne objętościowo (wg ówczesnych przepisów), rozszerzają wiedzę o wybranych aspektach problematyki regionalnej. Znamiennym jest, że spośród prawie 40 publikacji tej placówki przytłaczająca większość (ok. 80 %) wyszła spod pióra miejscowych autorów.

Jak wspomniano wcześniej, ostrołęcka Stacja powstała najpóźniej ale dzięki ożywionej działalności popularyzatorskiej, w tym zwłaszcza wydawniczej, zajęła jedno z czołowych miejsc wśród terenowych placówek MOBN - u.

Dynamiczna działalność Stacji, rozbudzenie intelektualne regionu, coraz większe grono osób z nią współpracujących, w tym znaczna liczba naukowców z tytułami doktorskimi, cenny dorobek piśmienniczy - wszystko to poczęło przekraczać możliwości Stacji, z drugiej strony nie wystarczało miejscowym, wzrastającym wciąż oczekiwaniom.

Stąd właśnie zrodziła się idea powołania własnego, choć w dalszym ciągu wojewódzkiego, towarzystwa naukowego.

W lutym 1986 r. powołano do życia Ostrołęckie Towarzystwo Naukowe, które w pół roku później zostało wpisane do krajowego rejestru stowarzyszeń. Prezesem OTN został prof. dr hab. Bronisław Gołębiowski z Uniwersytetu Warszawskiego, którego działania wspierał 21 - osobowy Zarząd.

Towarzystwo od chwili powstania dążyło i dąży wciąż do aktywizowania i koordynowania regionalnego ruchu naukowego w północno-wschodniej części Mazowsza. Kontynuując rozpoczęte przez Stację Naukową działania OTN w pierwszych latach istnienia zorganizował dwa seminaria doktoranckie (socjologia, pedagogika), które przyniosły wymierny efekt.

Choć z roku na rok zwiększa się liczba osób współpracujących z Towarzystwem nie zamyka się ono we własnym gronie. Zarząd OTN nawiązał kontakty i współpracę z wybitnymi naukowcami wyższych uczelni Warszawy, Olsztyna, Białegostoku. Współpraca ta zaowocowała wydaniem pierwszego, ostrołęckiego periodyku naukowego, noszącego tytuł "Zeszyty Naukowe". Pierwszy "Zeszyt" ukazał się w 1987 r. i - mimo różnych przeszkód - wydawany jest systematycznie do chwili obecnej jako rocznik Towarzystwa. "Zeszyty Naukowe" będące niewątpliwie wizytówką Towarzystwa, znalazły już swe znaczące miejsce w piśmiennictwie naukowym naszej czę-

ści kraju, spełniły też ważną rolę naukowo- i kulturotwórczą. Choć objętość publikacji nie stanowi o jej wartości merytorycznej, to jednak należy zaznaczyć, iż „Zeszyty” rozrastają się w kolejnych tomach. Przykładem mogą być stosunkowo skromne dwa pierwsze tomy (I- 150 str., II- 139 str.), periodyk z każdym rokiem jest poszerzany osiągając w czterech ostatnich rocznikach ponad 400 stron. Świadczy to m.in. o wzrastającym zainteresowaniu tym wydawnictwem a jednocześnie o wzroście liczby badań i opracowań naukowych godnych popularyzacji.

Do chwili obecnej ukazało się 12 numerów „Zeszytów Naukowych”, 13 - ty tom (za bieżący rok) znajduje się w druku. Problematyka, którą znajdujemy w „Zeszytach” skupia się głównie na zagadnieniach historycznych, następnie etnografii, oświaty, socjologii, ekologii, kultury, w mniejszym stopniu gospodarki, rolnictwa, demografii. Uzupełnieniem opracowań naukowych są omówienia i recenzje publikacji naukowych, zamieszczane są również pamiętniki, wspomnienia czy sylwetki postaci istotnych dla dziejów regionu.

Właściwy, jak się nam wydaje, poziom wydawnictwa zapewniają redaktorzy naukowci kolejnych roczników, w tym głównie profesorowie: Bronisław Gołębiowski, Tadeusz Lewowicki, Eugeniusz Niedzielski, Adam Dobroński, Marian Pokropek.

Ukazujące się od dwunastu lat „Zeszyty Naukowe” mają nie tylko stałych, wiernych odbiorców ale i grupę „stałych” autorów. Z tych właśnie powodów, w celu udostępnienia miejsca młodemu pokoleniu badaczy „własnego zakątka” Redakcja otworzyła jakby nowe okienko czy rozdział noszący tytuł „Debiuty w Zeszytach”. Pozwoli on jeszcze bardziej poszerzyć grupę autorów, zachęcić kolejnych do prac badawczych i popularyzowania ich wyników.

„Zeszyty Naukowe” są ważnym nie jedynym działaniem wydawniczym OTN. Równoległe z omawianym periodykiem Towarzystwo publikuje opracowania o bardzo zróżnicowanej tematyce ale w głównej mierze dotyczącej regionu kurpiowskiego i szerzej - ziem byłego woj. ostrołęckiego. Na przestrzeni trzynastu lat istnienia Towarzystwa ukazało się 49 odrębnych publikacji. Wynika z tego, że OTN był wydawcą niespełna czterech publikacji rocznie. Liczba ta świadczy o aktywności członków OTN, lokując je na znaczącym miejscu wśród regionalnych towarzystw naukowych kraju.

Przyznać jednocześnie należy, że szereg publikacji ukazało się dzięki współpracy z innymi instytucjami i stowarzyszeniami, takimi jak Muzeum Okręgowe, Wojewódzka Biblioteka Publiczna, Zespół Kolegiów Nauczycielskich, Towarzystwo Przyjaciół Ostrołęki. Największą jednak pomoc i

wsparcie otrzymuje Towarzystwo z Komitetu Badań Naukowych w Warszawie. Dzięki tej pomocy możemy prowadzić działalność zarówno wydawniczą jak i inne formy zawarte w Statucie.

Drugim, ważnym działaniem naukowym OTN są sesje popularno-naukowe, konferencje, spotkania. Biorący w nich udział, nie tylko przedstawiciele najbardziej renomowanych uczelni kraju, wiele referatów i wystąpień przygotowują miejscowi badacze, których grono wciąż wzrasta. Nie sposób wymienić wszystkich sesji czy konferencji, zorganizowanych pod egidą Towarzystwa. Wystarczy wspomnieć, iż przeciętnie organizowane są trzy - cztery takie sesje rocznie, przybliżające zarówno ważniejsze fakty z dziejów miasta i regionu, jak też omawiające zagadnienia językoznawcze, ekonomiczne czy społeczne naszej części subregionu. Ważnym w historii Towarzystwa było zorganizowanie Forum Ekologicznego w ramach „Zielonych Płuc Polski” (1994), w którym wzięło udział ok. 400 osób z dziewięciu byłych województw. Tradycją się stało, że materiały przygotowane na sesje są publikowane.

Innym, stałym działaniem jest poszerzanie czy wzbogacanie posiedzeń Zarządu OTN o konferencje naukowe lub odczyty zapraszanych specjalnie na tę okazję naukowców.

Istotną formą działalności naszego Towarzystwa jest dokumentowanie mało znanych obszarów historii, gromadzenie materiałów, tworzenie bazy dla obecnych i przyszłych studiów naukowych. Dlatego też OTN organizuje konkursy na wspomnienia i relacje, dotyczące wybranych okresów z historii regionu. Tak np. w 1991 r. ogłoszony został konkurs pt. „Moje losy w latach 1939 - 1956”, zaś w 1993 r. konkurs „Moje Kurpie” dające autorom szerokie możliwości opisanie swej „małej ojczyzny”.

Rolę inspirującą do rzetelnych badań i opracowań naukowych spełniają w działalności OTN cykliczne konkursy na najlepsze prace magisterskie i doktorskie, dotyczące zagadnień regionalnych.

Obok zadań o charakterze ściśle naukowym, OTN realizuje szereg przedsięwzięć popularyzatorskich, które mogą w przyszłości skłonić odbiorców do własnych studiów naukowych. Do takich działań można zaliczyć organizowanie (zwykle w okresie wakacyjnym) tygodniowych seminariów regionalnych. Głównie są one skierowane do nauczycieli - regionalistów i badaczy miejscowej historii. Corocznie uczestniczy w tych seminariach około 30 osób, zarówno z terenów b. woj. ostrołęckiego, ale także z sąsiednich województw. Wakacyjne spotkania regionalistyczne dobrze służą ich uczestnikom w kierunkowaniu badań i pracy upowszechnieniowej, są także okazją do wymiany doświadczeń, pomysłów, zaprezentowania osiągnięć własnych i poszczególnych szkół.

Ograniczone ramy tego komunikatu nie pozwalają na przedstawienie wszystkich form działalności OTN - u, takich jak np. spotkania w szkołach, organizowanie przy współpracy Towarzystwa Naukowego "Olimpiady Wiedzy Ekonomicznej", kontakty ze środkami masowego przekazu. Wszystkie te działania popularyzują samo Towarzystwo, jak też wyniki prac badawczych jego poszczególnych członków.

Mówiąc o działalności naukowej nie można zapominać o tworzeniu bazy do prac badawczych. Wspomniane zostało wcześniej gromadzenie materiałów pamiątkarskich, materiałów i opracowań przygotowywanych na sesje i konferencje naukowe. Bazą taką jest również biblioteka naukowa OTN gromadząca - drogą zakupów, darowizn i wymiany - publikacje, periodyki tak regionalne jak też ogólne z dziedziny szeroko pojętej humanistyki.

Zróznicowana działalność Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego nie mogłaby być prowadzona w odosobnieniu. Dlatego też OTN współpracuje nie tylko z różnymi uczelniami, kadram naukową ale także z sąsiednimi towarzystwami naukowymi, ostrołęckimi instytucjami kultury, oświaty, towarzystwami społecznymi i specjalistycznymi. Stałe kontakty Towarzystwo utrzymuje z władzami, początkowo wojewódzkimi, obecnie - powiatowymi i miejskimi, skąd otrzymujemy wielokrotnie konkretną, wymierną pomoc.

Zarówno działalność Towarzystwa jako całości, poza tym zaangażowanie poszczególnych jego członków, współpraca międzyinstytucjonalna a także otrzymywane wsparcie finansowe - wszystko to składa się na wymienione tu (jak również pominięte) osiągnięcia.

Należec one muszą do znaczących, skoro w 1992 r. Towarzystwo otrzymało wyróżnienie Ministerstwa Kultury i Sztuki a w 1996 r. zostało uhonorowane odznaką „Za zasługi dla województwa ostrołęckiego”.

Ważnym faktem w krótkiej historii OTN- u było nadanie mu imienia wybitnego regionalisty - Adama Chętnika. Przyjęte 4 października 1992 r. imię znanego etnografa, publicysty, muzealnika zobowiązuje Towarzystwo do dalszej, wyężonej pracy w - i dla regionu.

Zdajemy sobie sprawę, że dotychczasowe dokonania nie wypełniają potrzeb, że zostało jeszcze wiele obszarów w historii regionalnej, które należy przebadać i spopularyzować, jest bez przesady praca ciągła.

Z zadowoleniem przyjmujemy fakt, iż na swej drodze społecznego działania znajdujemy wciąż nowych sojuszników i przyjaciół a świadczy o tym wspólnie zorganizowana, dzisiejsza sesja.